

MÁTYÁS-GRADUALE

A Kossuth Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár 2007-ben jelentette meg a legdíszesebb korvina iniciáléit – elemzésekkel és kísérőtanulmánnyal – bemutató díszalbumát. Alábbiakban Várszegi Asztrik bencés szerzetesnek, pannonhalmi főapátnak a könyvbemutató ünnepségen (Országos Széchényi Könyvtár, 2007. október 17.) elhangzott ismertető beszédét idézzük.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A közelmúlt nagyszerű Zsigmond-kiállítása és az előttünk álló Reneszánsz Év jelzés, hogy miként próbálunk párhuzamot vonni európai uniós tagságunk kezdetén olyan történeti korszakainkkal, amikor kétséget kizáróan Európához tartoztunk, és amit ma még csak remélhetünk. A Mátyás király nevéhez fűződő *Graduale* mostani kiadása és bemutatása akár a hamarosan hivatalosan is induló Reneszánsz Év nyitányának is tekinthető. Értékes és csodálatosan szép könyvet látni, kézbe venni, benne lapozni és olvasni mindig nagy élmény és öröm. Ezt a szellemi-lelki örömet köszönöm meg mindazoknak, akik a Mátyás-Graduale kiadásán fáradoztak. Köszönet Monok Istvánnak, Soltész Zoltánnénak, Földesi Ferencnek, Hapák Józsefnek, Badics Ilonának, Áment Lukács atyának és a két szkolának; valamint Szuba Jolántának és Rappai Zsuzsának, s végül, de nem utolsósorban Kocsis András Sándor elnök-vezérigazgató úrnak, a felelős kiadónak.

Kedves Vendégeink!

Mátyás-Graduale. Első olvasatra nehéz helyzetben vagyunk magával a címmel. Szekularizált környezetünkben ki tudhatja egyáltalán, mit jelent ez a szó, hát még azt, mit rejt a szó liturgiátörténeti háttere? A *graduale* a katolikus keresztény istentiszteleten az olvasmányok után a felolvasópult lépcsőjéről énekelt liturgikus ének, zsoltár. Később a gregorián neumákat és zsoltárszövegeket hordozó kódexet mondják röviden *gradualénak*. A Mátyás király és Beatrix királyné látogatta királyi kápolna gyönyörű liturgikus, istentiszteleti könyve volt ez a kódex, amelynek nem csupán a címlapját díszítették –

ahogy általában a többi korvináét –, hanem a címlap csodálatos miniatúrája mellett 46 nagyméretű és számos kisebb iniciáléval látták el. A kódex valamennyi lapja gondosan komponált művészi egység. Létrejöttét az 1480-as évekre teszik a szakemberek. Lelket emelő gregorián dallamait nemcsak a királyi pár hallhatta egykoron, hanem több mint ötszáz esztendő után most mi is, reményeim szerint ugyanolyan szépen, mint ők: Áment Lukács atya és a két szkola, a Pannonhalmi Főapátság Szkola és a Szent Márton Kamarakórus tolmácsolásában. Ahogy a *Graduale* értékes bevezető tanulmánya is, de a már eddig megjelent, *Graduale*hoz kötődő szakirodalom is mutatja, tengernyit lehetne mondani róla, de ez most talán nem az én tisztem. Keletkezéséről, típusáról, képeinek elemzéséről és eredetéről a kiváló bevezető tanulmány és a kísérő elemzések bőséges információt adnak.

Amikor a Mátyás-Graduale tervéről hallottam, felmerült bennem a kérdés: miért adnak ki ma egy ilyen könyvet? Számos racionális oka van, ezt a kiadó minden bizonnyal mérlegelte. Úgy gondolom, hogy ez a kódexkiadás egyfajta nehezen megfogalmazható, körül nem írható vágyunkra ad választ. Általa, képei, kortörténeti tükre, a zsoltárok üzenete révén valami olyanról beszél ez a kódex, ami elillan az életünkől. Az ilyen kiadásokban is egy kicsit az „elveszett paradicsomot” keressük.

A Mátyás-Graduale kiadása ablaknyitás késő középkori múltunkra, arra a korszakra, amikor még zsidó-keresztény bibliai gyökereink, azaz európaiságunk és magyarságunk, és ami abban nyugodott, keresztény hitünk, egy vonalban húzódtak. Nyitás ez a kódex gyökereink irányában, hiszen ebben a kódexben zsoltárok, bibliai szövegek vannak. A *Vulgata* latin szövegében, melyet a művelt Európa akkoron még értett – Babits szavaival – „Jeromos egyesítette a zsidó és görög műveltséget”. (Lefordította a Bibliát latinra.) Műve, a *Vulgata*, döntő hatással volt az egész világirodalomra. „A próféták és Jóbok lelke ezen a kapun át ömlött a nyugati lélekbe.” Ma is kerestetik az a forrás és az a nyelv, amely mélyebbre, létünk gyökereihez vezet bennünket, és egy ilyen könyv kiadása erről is beszél.

Ez a kódex a királyi kápolna ékköve, imádságoskönyve volt. Isten tiszteletére, dicsőítésére szolgált, nem elsősorban esztétikai céloknak akart megfelelni. A történészek soha nem beszélnek Mátyás királyunk hitéről. Mátyás nem pusztán reneszánsz, humanista, hanem

keresztény reneszánsz és keresztény humanista uralkodó volt. Történelemkönyveink a politikust, a sikeres uralkodót írják le, belső életéről, lelkéről szinte soha nem szólnak, így arra csak töredékekből következtethetünk.

Mátyás király kapcsolatát az egyházzal gyakran azonosítják a Szentszékhez fűződő kapcsolatával, s egyház-hűségét, következésképpen keresztény mivoltát az egyházi javadalmak betöltései körüli viták során keletkezett, szándékosan dramatizált megnyilatkozásainak segítségével próbálják értelmezni. Az eljárás érthető, hiszen nehéz elvonatkoztatni a Szentszékhez küldött, gondosan megszerkesztett levelek, diplomáciai remekművek rendkívül meggyőző hangnemétől. Egyetlen példa elegendő erre: az 1462. év során, a Bosznia ügyében Rómába küldött levél, amit Mátyás nevében természetesen a pécsi püspök fogalmazott meg. Ebben a király rendkívül finoman, áttételesen megleckéztette a pápát, ám máskor, ha úgy vélte, fenyegetni is tudott. Volt olyan eset, amikor Mátyás a pápával azt tudatta, hogy kész a kettős keresztet hármassal keresztte alakítani, vagyis a latin kereszténységből a keleti egyházba átmenni, ha a pápa nem enged a követelésnek is beillő kérésének.

Más megszólaltatott források bár töredékesek, mégis jól tükrözik a keresztény és vallásos Mátyás király képét, akinek pietása/jámborsága minden humanista és reneszánsz forma mellett vagy ellenére őszinte volt, és igaz meggyőződésből fakadt. Apjától, Hunyadi Jánostól is ezt látta. Az egyházzal fűződő kapcsolatát nem kizárólagosan az időnként változó, sőt visszajára forduló egyházpolitikai tettei alapján kell megrajzolnunk, hanem személyes vallásosságának összetevői segítségével is. Mátyás király ez utóbbiak alapján nem keresztény humanista, hanem humanista keresztény, vagyis hívő keresztény volt mindvégig. Ez pedig már nem mondható el minden kortárs uralkodóról.

Mátyás király székesfehérvári temetésén „Ranzano Péter lucerai püspöknek, a tudós férfiúnak, a nápolyi követnek adatott az a megbízás, hogy a szertartás alatt a királyt magasztalja. Dicső tetteiről eléggé ékes és hosszú beszédet mondott. Az országtanács és az összes főpap helyeslése közben részletesen kifejtette, hogy Mátyás királyt mint a keresztény világ védelmezőjét, legyőzhetetlen fejedelmet, s aki a római egyházért mindig hatalmas érdemeket szerzett, joggal a szentek közé kellene iktatni.” Ranzano Péter óhaja, miszerint Mátyást „joggal a szentek közé kellene iktatni”, ugyan túlzás volt, ám rá-

irányíthatja a figyelmet a gazdag személyiségű uralkodó hitére, keresztény mivoltára. Meggyőződésem, hogy a Mátyás-Graduale nem csupán egy gazdag reneszánsz és humanista uralkodó igényességéről, anyagi tehetségéről szól, hanem hitéről, értékrendjéről is tanúskodik.

A Graduale történetének tudományos feltárásán – többek között – bencés tudósok, Radó Polikárp és Szigeti Kilián is dolgoztak, így valamiképpen a dolgok rendjébe illik, hogy mindkettőjük tanítványa, Áment Lukács atya, és az ő tanítványai, a bencés skola, illetve a bencés diákok Szent Márton Kamarakórusa énekelte a Graduale gregorián énekeit. Mátyás király iránti tiszteletemet is leróva, akinek Szent Márton monostora későgót kerengőjét is köszönheti, megtiszteltetés számomra, hogy méltathattam Önöknek a Mátyás-

Gradualét. Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Várszegi Asztrik OSB
asztrik@osb.hu

Mátyás-Graduale: *D* iniciálé. Pünkösd utáni 4. vasárnap.
Országos Széchényi Könyvtár,
Cod. Lat. 424. fol. 103^r